

מוטב יהיו שוגגים ואל יהיו מזידים

דאמר רבי אחא ברבי חנינא... אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאלי: לך ורשום על מצחן של צדיקים (שבדור חורבן בית ראשון) תיו (סימן) של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. ועל מצחם של רשעים תיו של דם, כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו? אמר לה: הללו צדיקים גמורים, והללו רשעים גמורים. אמרה לפניו: רבונו של עולם, היה בידם למחות ולא מיחו! **אמר לה: גלוי וידוע לפני, שאם מיחו בהם - לא יקבלו מהם.** אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם לפניך גלוי - להם מי גלוי?

וכתבו התוספות:

תוספות מסכת שבת דף נה עמוד א:

ואף על גב דלא מקבלי לוכחינהו מר - היינו היכא דספק אי מקבלי, כדאמר בסמוך 'לפניהם מי גלוי'. אבל היכא דודאי לא מקבלי הנח להם מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

❖ **מדוע היה צריך רבי סימון להוכיח את אנשי ריש גלותא, וכיצד הדבר נלמד מדברי המדרש?**

בדברי התוספות מבואר שבמקום שספק אם ישמעו לו או לא, יש למחות ביד השוגגים. וכן כתב הרשב"ץ, והוסיף טעם לדבר:

שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן מז:

דוקא במלתא דידיעין דלא מקבלי מינן, אבל אי לא ידעינן אי מקבלי אי לא מקבלי - חייב למחות... ואלו הנחנו בני אדם על מה ששוגגין בכל יום, היו מוסיפין שגגות ותפול התורה מעט מעט.

כמו כן הוסיף הרשב"ץ שדווקא במקום בו רבים נוהגים היתר בדבר אין למחות בהם:

שו"ת תשב"ץ שם:

ונראה לי גם כן שזה לא נאמר אלא בדבר שכולם שוגגין... אבל בדבר שמיעוטן שוגגין - מצוה למחות בידם, ואף אם יבואו להיות מזידין, כדי להזהיר לאחרים שלא יבאו לידי מכשול.

❖ **עיין שוב בדברי הרשב"ץ הקודמים, האם ישנו עיקרון מנחה בדבריו?**

ג. דבר המפורש בתורה

כתב הרא"ש:

רא"ש מסכת ביצה פרק ד סימן ב:

הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין... כתב בעל העיטור דוקא במידי דאתי מדרשא (בדבר שנלמד מדרשת הפסוק) כגון תוספת עינוי דיום הכפורים, אבל במידי דכתיבא באורייתא בהדיא (בדבר הכתוב בתורה בפירוש) מחינן בהו וענשינן להו עד דפרשי (מוחים ועונשים עד שיפרשו).

❖ **חשוב, מדוע בדבר המפורש בתורה אין אומרים 'מוטב שיהיו שוגגים'?**

הרמ"א פסק את דברי הרא"ש להלכה:

הקדמה:

נאמר בתורה "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא", ולמדנו שמצווה על כל אדם ואדם מישראל להוכיח את חברו שאינו מתנהג כשורה, שכן כל ישראל ערבים זה בזה, ועל ידי שיוכיח את חברו והוא יקבל ממנו, נמצא מביא ברכה גדולה לעם ישראל כולו ומצילים ממפלה. ומכל מקום יש להתיישב בדבר, לחשוב ולראות אם יהיה תועלת בדברי תוכחתו או שמא יביאו נזק חס ושלום. וכבר כתבו הפוסקים שבמקום שאם יוכיח את חברו ועל ידי זה ישנאנו וינקום ממנו - אין להוכיחו. כמו כן, במקום בו רבים חוטאים בשגגה וניתן להעריך שלא ישמעו אף אם נאמר להם שהדבר אסור, אין להוכיחם על מעשיהם, שמוטב יהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים.

שאלה: במקום בו התקלקל העירוב בשבת, ואין אפשרות לתקנו בשבת, האם ישנה חובה להודיע לכלל חיילי הבסיס שאסור להוציא מרשות לרשות, או שמא כיוון שבודאי לא כולם יזהרו בכך, מוטב שלא להודיע כלל ויהיו שוגגים ולא מזידיים?

א. מקור הדין

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ל עמוד א:

אמר ליה רבא בר רב חנין לאביי: תנו, אין מטפחין (מוחאים כפיים). ואין מספקין (מוחאים כף אל ירך), ואין מרקדין (בשבת). והכל אסור גזירה שמא יתקן כלי שיר בשבת), והאידנא דקא חזינן דעבדן הכי, ולא אמרינן להו ולא מידי (ואף שאנו רואים שכיום אנשים אינם נזהרים בכך, בכל זאת איננו אומרים להם דבר)? - אמר ליה... **הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין...** ולא שנא ב(איסור) דאורייתא ולא שנא בדרבנן - לא אמרינן להו ולא מידי (אין אומרים להם כלום), דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא (מצוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש בערב יום הכיפורים), ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי (ואנשים אינם נזהרים בכך ואוכלים ממש עד השקיעה, ובכל זאת איננו אומרים להם כלום).

רש"י מסכת ביצה דף ל עמוד א:

הנח להם - בדבר שהרגילו בו, ולא יחזרו בהם.

מוטב שיעשו שוגגין ואל יעשו מזידין - לעבור, כשידעו ולא יניחו בכך.

וכן נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרח סעיף ב:

נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה, והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש, אין ממחין בידן כדי שלא תבואו לעשות בזדון.

ב. ספק אם ישמעו ויחידים שוגגים

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד א:

אמר ליה רבי זירא לרבי סימון: לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא (יוכיח אדוני את אנשי ריש גלותא על מעשיהם הרעים). אמר ליה: לא מקבלי מינאי (אינם מקבלים ממני). אמר ליה: **אף על גב דלא מקבלי - לוכחינהו מר,**

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

ומאי דמסיק (הבני יהודה) דחייב למחות באשתו, ד'כל מלאכה' כתיב ומיקרי מפורש, יש לפקפק, דמלאכות דאינם נקראים מלאכות לבני אדם אף דרבתינו ז"ל פירשו שהם מלאכות, מיקרי אינו מפורש.

❖ עיין שוב בדברי המהר"ם אלשקר בפרק הקודם, האם ניתן להביא מהם סמך לדברי החיד"א?

מכל מקום, בדברי הריטב"א מבואר שבאיסורי לא תעשה לא אומרים 'מוטב שיהיו שוגגים', ומובן שאף באיסורי שבת לא נאמר כלל זה:

חידושי הריטב"א מסכת מכות דף כ עמוד ב:

אפילו למאן דאמר דאפילו בדאורייתא אמרינן 'הנח להם לישראל', הני מילי באיסור עשה, כתוספת דיום הכפורים, אבל לא באיסור לאו.

❖ האם האחרונים שהובאו לעיל בפרק זה סברו בדברי הריטב"א להלכה?

❖ עיין שוב בדברי הגמרא בשבת דף נה שהובאו בפרק ב', האם ניתן להקשות מהם על דברי הריטב"א?

אולם במקום בו נקרא העירוב בשבת, פסק בשמירת שבת כהלכתה שאין לפרסם הדבר ברבים, והביא סברא נוספת להקל, על פי דברי הגמרא בשבת:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף עב עמוד ב:

נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר - פטור... כסבור רשות היחיד (וטלטל חפץ יותר מד' אמות), ונמצאת רשות הרבים - רבא אמר: פטור.

רש"י מסכת שבת דף עב עמוד ב:

נתכוין להגביה את התלוש - כגון דנפל סכין בערוגת הירק ונתכוין להגביהו.

וחתך את המחובר פטור - דכתיב 'אשר חטא בה', ודרשין בכריתות: פרט למתעסק בדבר אחר ועשה דבר זה. ושוגג היכי דמי (ובאיזה מקרה נחשב שוגג שחייב חטאת)? כגון שנתכוין לכך, אבל שגג דסבר שאין היום שבת, או סבר שמלאכה זו מותרת. וזה - מתעסק בהגבהה היה ולא בחתיכה.

וכתב בשמירת שבת כהלכתה:

שמירת שבת כהלכתה פרק יז אות לד:

אם אי אפשר לתקן את העירוב בשבת - מוטב שלא להכריז ברבים שאסור לטלטל, אבל יודיע על כך לצנועים, שמובטח לו שישמעו בקולו.

שם הערה קלט:

מהגרש"ז אויערבך זצ"ל שמעתי, דמוטב לא לפרסם בכל אופן, כי רבים לא ישמעו בקולם, ומוטב שיהיו שוגגים, וקיל (וקל הדבר) משוגגים כיון דהוי כמתעסק בדרבנן, מכיון שחושבים שהטלטול במקום מותר. וחושבני דאין זה דוקא למי שטועה בראייתו, אלא הוא הדין כשטועה מפני שמעמיד את העירוב על חזקתו.

ה. הלכה למעשה

כך נפסק בספרנו תורת המחנה:

נפסל העירוב בשבת ואין אפשרות לתקנו אפילו על ידי גוי, יודיעו על כך לזהירים בדבר, אך מוטב להמנע מפרסום העניין ברבים, בשל החשש שכל הקושי להתנהל במקום ללא עירוב לא ימנעו מלטלטל, ו'מוטב שיהיו שוגגים ולא מזידים'.

הג"ה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרח סעיף ב:

והוא הדין בכל דבר איסור אמרינן: 'מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין', ודוקא שאינו מפורש בתורה, אף על פי שהוא דאורייתא, אבל אם מפורש בתורה, מוחין בידן.

המשנה ברורה בשם הרשב"א ביאר מדוע בדבר המפורש בתורה אין אומרים 'מוטב שיהיו שוגגים':

משנה ברורה סימן תרח ס"ק ו:

שאינו מפורש בתורה - רצונו לומר דאז אנו יכולין לתלות ששוגגין ומוטעין הם בזה, ומה שלא ישמעו לנו מה שנאמר להם שהוא אסור מחמת דקיל להו הדבר, ולכן אמרינן בזה 'מוטב שיהיו שוגגין' וכו'. אבל בדבר המפורש בתורה והם עוברין על זה, בודאי אינם שוגגין ולא שייך בהו לומר מוטב שיהיו שוגגין, ומחינן בהו וענשינן להו עד דפרשי.

טעם זה נראה שגרם למהר"ם אלשקר להוסיף גדר נוסף בעניין זה:

שו"ת מהר"ם אלשקר סימן לה:

כבר אמרו רבותינו ז"ל דההיא דמסקינן דאפילו בדאורייתא שבקינן להו (אין אנו מוחים ביד השוגגים), דוקא במידי (בדבר) שהוא דבר תורה מהלכה למשה או מדרשא, ואיסורו אינו ברור וניכר שהוא מדאורייתא.

ד. 'מוטב יהיו שוגגים' באיסורי שבת

כתב החוות יאיר לגבי אדם שאשתו נוהגת לצוד פרעושים בשבת, אף שהדבר אסור משום מלאכת צידה:

שו"ת חוות יאיר סימן קסד:

ולענין אם יש למנוע אשתו בכח גדול ויד חזקה תוכחה ונאצה. נראה דאם יודע באשתו שכשירה היא ושומעת בקולו למנוע ממה שיאמר לה שאסור חז"ל אף שיגיע לה להיזק, ודאי יאמר לה בניחותא כי חכמים אסרו זה... לכן באם אינו משער שתשמע בקולו - ישתוק, דאף על פי דיש איסור מן התורה, מכל מקום לא נכתב בתורה רק 'לא תעשה מלאכה', וגוף מלאכת צידה לא מפורש רק על פי דרשת חז"ל.

מאידך, בספר בני יהודה (רבי יהודה עייאש) חלק על דברי החוות יאיר:

בני יהודה דף סז עמוד ג:

מה שכתב (החוות יאיר) דלמנוע אשתו אם הוא יודע שאינה מקבלת, 'מוטב שיהיו שוגגות'... אחר המחילה, כיוון דהצידה נקראת מלאכה, והיא מכלל ל"ט מלאכות, והתורה אמרה "לא תעשה מלאכה", רצונו לומר כל דבר שהוא מלאכה, למה לא יחשב זה מפורש? דאם לא כן, בכל מלאכות דשבת אין מוחין בידם, דהרי לא נתפרש בתורה רק מלאכת ההבערה. וזה אינו עולה על הדעת, דכל שהאיסור כתוב בתורה, וחכמים פירשוהו לאותו איסור באיזה אופן הוא - מיקרי (נקרא) 'מפורש'. ולא מיקרי 'אינו מפורש' אלא כגון תוספת יום הכיפורים דגוף האיסור לא נכתב כלל בפירוש, וזה פשוט.

❖ במה נחלקו החוות יאיר והבני יהודה?

❖ עיין שוב בדברי המשנה ברורה בפרק הקודם, על פי טעמו, האם יש מקום להסביר את דברי החוות יאיר?

החיד"א חלק על דברי הבני יהודה וכתב שמלאכות שאינם נקראות מלאכה לבני אדם נחשבות כלא מפורשות:

ברכי יוסף אורח חיים סימן שטז ס"ק ה:

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות:
bmlibalecha@gmail.com. להצטרפות לקבוצת ההלכה
 יומית לחיילים בווואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה),
 סרקו את הקוד הבא:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י
 הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל
 הרב שהם עורקי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי
 גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן. כתיבה ועריכה: טור' רועי אלמלם.